

Foglar utiskovaný, Foglar opisující, Foglar vítězný

Na každou bytost a její vývoj v korelaci se světem má vliv nespočet událostí, které postupně hnětou jakýsi konglomerát generující to, čemu se říká osud. To pochopitelně platilo i pro Jaroslava Foglara, skautskou přezdívkou Jestřába. Jako čtyřletý ztratil otce a měl zásadní oční handicap, takže lze jeho vnímání přirovnat k ladovskému. Mezi skauty se navíc nedostal již jako dítě a následkem toho se pak snažil dohonit, co „zmeškal“. Asi to vedlo k jeho rozhodnutí vnitřně „nezestárnout“.

Roli hrála i jeho matka Marie (1877-1980), extrémně na syna fixovaná. Dne 21. května 1899 se vdala za úředníka Jindřicha Foglara (1872-1911) a roku 1907 se jim narodil budoucí spisovatel „Slávek“. Tatínek tehdy pracoval pro obchodní společnost v Ústí, jíž patřilo pět uhelných dolů, a rodinu pohodlně užíval sám.

Zaskočilo ho srdce a zemřel během lázeňského pobytu v Poděbradech. Sociální dávky neexistovaly a vdova po něm se už neprovdala. V Korunní 18 si však zřídila papírnictví, kde prodávala po dvacet let (1913-1933).

Vedle Slávka živila i jeho staršího bratra, kterému říkali *Pycínek*, zatímco Jaroslav měl přezdívku *Cabýnek* a maminka *Pumík*. Zajímavá je tu otázka její kulturnosti.

Jako divačku Marii Foglarovou dosti vstřebávalo divadlo a v letech 1924-1927 o své zálibě vedla specifické záznamy, ze kterých jako první citoval foglarovský badatel Petr Vyleta:

Marie Foglarová: 11. 5. 1924: Romeo a Julie, činohra (blbost). 25. 1. 1925: Romeo a Julie (blbost podruhé). 21. 6. 1925: Liška Bystrouška (Blbost blbá, ublbaná jak ten dědek, co to složil).

V létě 1936 napsal Foglar mamince, že mu v práci nadbíhá Lenka Reinerová (1916-2008), ale „Pumík“, jenž byl na rekreaci v Krkonoších, reagoval nemilosrdně: „S tou nečistou rácou nic nezačíněj, to by nic nebylo, to víš, že židy nemám ráda.“

O deset let později, to už přežili válku, napsala maminka synovi ze Šumavy (4. 7. 1946): „Jsou tu Junáci ze Železného Brodu, tábořejí tu nablízku, hoši i děvčata na jednom místě, jen 100 kroků vzdáleni od sebe. To se mi nějak nezdá. Byla jsem se tam podívat, totiž okolo. Sluneční zátoka to není. Holky četly Tvé Hochy a pak jakousi Zlatou zátoku, to se zas po tobě někdo opičil.“

Zaujme i výňatek z jejího dopisu z 18. 7. 1946: „Byla jsem pozvána na táborák, posadili mne na čestné místo. Pak jsem musela zapálit hranici – a pak začalo vítání hostů a nakonec vítání zvlášť vzácné návštěvy (totiž mne).“

Sedm let nato už tu byl nový režim a její psaní (13. 7. 1953) prozrazuje víc, než pouze její vztah k alkoholu. Bylo pro ni nemyslitelným, aby spolu chlapec a dívka kdekoli tábořili bez dozoru a ve dvou ve stanu: „Teď, co to píšu – přišli student se studentkou, napakovaný jak soumaři, budou ti dva tábořit pod hradem, několik dní!!! To jistě rodiče nevědí!! Máš ještě rumíček? Mně tady udělal několikrát dobré služby.“

Na životní výhybku najel Jaroslav Foglar ovšem teprve v červnu 1959, kdy již mamince bylo 81 let. V Pikovicích měli chatu a on se zamiloval do rozvedené H. S., která měla malého syna Jana. 19. 6. si Foglar zapsal:

„Dopoledne třeňice s Pumíkem kvůli výbojnému Honzíkovi od H. S. Pokračuje to vše až do odpoledne. Pumi nenávidí to dítě, protože se domnívá, že mám zájem o H. S. A má pravdu – ale já to nechci přiznat. Jdu s H. S. a s Honzíkem dopoledne do krámu... U pí Altmanové už není návštěva... Šátečky, extase a sprcha. Mám rozervaný, nepříjemný den. Jdu poprvé k H... Krásné, kouzelné zážitky.“

Foglarova matka trpěla vysokým tlakem a začala si zrovna v těch dnech stěžovat na zhoršený zdravotní stav. Foglar si 22. 6. zapisuje: „Pumi je v této věci velmi podivný. Sám v mých létech měl už 20 – 25-leté syny, ale já tady nesmím promluvit se ženou! H. s Honzíkem v poledne zmizela, až pozdě odpoledne příjezd z Davle. Smluven večer. Píšu při lampách. Jdu 2x ven, slabý měsíc. H. svítí petrolejkou. Dole v kuchyni. **POPRVÉ VŮBEC**. O co jsem byl ochuzen ve svém životě. H., jak jsi krásná!“

Den poté se deníčku svěřuje: „Pumi v chatě zase mi říká, abych ji neopustil. Až se stydím za ty řeči. Vše vysvětluji a ujišťuji. Smír. Pumíček je zase spokojený, já taky! Večer nikam nejdu. Jsem unavený, ospalý.“

25. 6.: „Pumi onemocněla se srdíčkem kvůli H. S.“

26. 6.: „H. říká, jak všechny 4 ženy u Altmanů pění na mne chválu – že jsem prý hezký atd. Chce, abychom spolu chodili, bez závazků k sňatku. Nemám ovšem na to mysl. H. běží za mnou a jde se mnou. H. je špatně. Pumi má dojem, „že s ní něco je.“

27. 6.: „Zase lapálie: Pumík kontra H. S. Paní H. T. dává výstrahu. A já JSEM ROZHODNUT VŠE SKONČIT... H. vběhla s jahodami do neustlané kuchyně a Pumi se

znovu roznemohl srdíčkem. Hrůza, rozmrzelost a tíseň mne jímá. Ve 14. 56 odjíždím v krátkých kalhotách do Prahy. Tíseň. H. na mne číhá na přechodu trati za naší skálou a doprovází mě na dráhu. Úmyslně jí nedávám adresu na tábor. Nikam to nevede.“

28. 6.: „Jedu ráno za Pumíkem do chaty. Pumi je ve velmi zbědovaném duševním stavu, zřejmě kvůli H. S. Sedí na lavičce před chatou a rozplakal se, když jsem přišel. Během dne se jeho stav lepší. Nejdu ven až večer, když už odjela H. S.“

Jistěže jde o klasický případ citového vydírání, ale stalo se a... Roku 1959 byl tak zničen vztah dvaapadesátiletého Foglara k paní H. S. O maminku se pak staral ještě víc než dvacet let a je to už klišé, ale v podstatě i pravda, že právě největší tvůrci (Shakespeare, Poe...) bývají zloději. Chcete-li vypůjčovatel. Do jisté míry se k nim řadí i Foglar. A hle, jen několik příkladů:

Maxmilián Dráp

Předobrazem byl sběratel známek Martin Packa. Dlouho tajil, že má i Modrého Mauritia, ke kterému přišel dědictvím po cestovateli. Žil v domku u Židovských pecí a koncem třicátých let propukl v kolonii požár. Popelem lehlo pár stavení. I Peckova sbírka. Muž podlehl infarktu.

Motiv kostlivce sedícího nad pergamenem ovšem Foglar opsal odjinud: z Doylovy povídky *Zapečetěný pokoj* anebo z finále románu od André Laurie *Dědic Robinsonův*.

Širokko

Odvození nápadu z městské legendy o Pérákovi je očividné, ale jisté je i to, že se ve Foglarově fantazii prolнул Pérák se Zorrem Mstitelem. A pozor. Máte-li za to, že přezdívka Širokko asociuje ramenáče, můžete se mýlit. Foglar ji možná převzal od názvu větru *sirocco*.

Svatyně uctívačů Ginga

Autor vyličil zahradu Nosticova paláce.

Tleskačovo kolo

Už před sepsáním *Záhady hlavolamu* bylo vymyšleno a navrženo několikrát. Například roku 1900 se na něm podílel sám Aleister Crowley (1875-1947), i citujme jeho biografii: „S matematikem Walkerem z Trinity College, známým jako Bumerang Walker, sestrojil Crowley ve svém sídle Boleskine řadu bumerangů a také navrhli rampu podobnou lyžařskému

můstku, kterou chtěli sjet na kole opatřeném křídly a zjistit tak, zda bude bicykl plachtit, přičemž dole - na jezeře Loch Ness – měli pro jistotu člun.“

Vzorem kola Tleskačova nicméně byl produkt poručíka Jana Hirše a Jaroslavu Foglarovi byl zrovna rok, když tento příslušník zeměbraneckého pluku v Písku zkoušel okřídlený bicykl z bambusu a kalika. Využil dvě šlapkami poháněné vrtule a po marných pokusech o start na rovině přece vzlétl, ale po rozjezdu ze svahu.

Ještě roku 1937 vedl Hirš soudní spor, aby prokázal, že je první letec na našem území, a právě ozvuk toho sporu se třicetiletého Foglara nepochybně dotkl.

Opisování z literatury

Přejdeme ale zpět k literatuře, byť brakové. Foglar v dětství opisoval slovo od slova cliftonky a první verze některých svých knih musel později korigovat, neboť cosi ze škvárů tam proniká. V původním vydání *Záhady hlavolamu* kupříkladu stojí: „Nakazil se nevyлéčitelnou nemocí, krysí žloutenkou, kterou roznášejí vodní krysy. Jed rozleptal jeho krev a stoupal až do mozku, aniž by bylo pomoci. V posledních chvílích, kdy mozek byl již zatahován závojem smrti, Mažňák volal Jana Tleskače a žadonil o jeho tajemství. Tleskače viděly jeho zakalené oči i v jeho synu. Chvílemi mu hrozil, pak zase sliboval a odprošoval za všechno zlé, co mu učinil. Sedmnáctého dne Em zemřel na celkový rozklad krve a otravu. Zaplatil životem za to, pro co i jeho učeň musel položit život. A sebou vzal do hrobu i přesné vysvětlení posledních chvilék Jana Tleskače.“

A hle, zde je i původní verze Jindrova dopisu rodičům:

„Tajemství čeká, tajemství volá a mrtvý nemluví! Sbohem a snad na shledanou. Jindra.“

Co myslíte? Opravdu by napsal vzorový jedničkář takovéto psaníčko tatínkovi a mamince?

Tak či onak, dnes už v té samé foglarovce najdete: „Šli jsme do Stínadel. Snad půjdeme do kostela svatého Jakuba. Nevím ještě jistě. Musíme tam jít! Hledejte nás, když se nevrátím.“

Okolo Foglara vznikaly často i jiné podivnosti a jedna z posledních prýštila z nechutné causy Š. Šlo tu o mučení chlapců a do tisku prosáklo, že má Š. ráda foglarovky, ba četla je ve vazbě. Ono trýznění chlapců přitom probíhalo v Dušínově ulici v Kuřimi, a to v domě, který rodině pronajal pan Jaroslav Jestřáb. Jistě, je to náhoda, ale... Na druhé straně si sám vzpomínám, že jsem kdysi podstoupil jistou operaci penisu, a když jsem pak obdržel příslušné lejtstro, byli dole v různých funkcích podepsáni lékaři Nožička a Ouda.

Ale k Foglarovi. Obdivovatel a překladatel Karla Gustava Junga PhDr. Karel Plocek mi napsal: „I kdyby nebylo známo z jeho života nic víc, než anamnestický materiál vypsáný z jeho deníku Petrem Vyletou, dal by se tu z hlediska hlubinné psychologie spolehlivě uzavřít pohled na Foglarovu osobnost, a to zejména na vzájemný vztah jeho **vědomého** pohlavního zaměření a **nevědomého** zaměření kontrapohlavního.

Jak to míním? Foglarova „anima“ byla, jak se dá spolehlivě usoudit, téměř dokonale obsazena matkou, kterou – ovšem! - prožíval v mužském rodě. A to je zcela neobvyklé. Opakuji: Zcela. To se vsutku vídá málokdy. Pro psychosexuální osobnostní vývoj je to však o moc příznivější než případy, kdy je anima obsazena vyhraněnou ženou a vzniká tím u chlapce obrovské riziko vývoje k homosexuálnímu zaměření.

O homosexualitě se přitom v jeho případě nedá hovořit ani vzdáleně a šlo nepochybně o tu variantu osobnostního vývoje (i když ne vysloveně čistou a takříkajíc stoprocentní), která bývá v hlubinné psychologii označována jako *puer aeternus, der ewige Jüngling*. Neboli věčný jinoch (a více viz monografie Jungovy žačky Marie-Louise von Franz DER EWIGE JÜNGLING. Der Puer aeternus und der kreative Genius im Erwachsenen).

Bez této osobnostní dispozice by Foglar nikdy neměl tak výrazný vliv na mládež a nezanechal tak pozoruhodné výchovné dílo, to se zdá zřejmé, a taky já sám ostatně ducha podobného působení zažil, i když už po válce, když jsem ještě Foglara neznal.

Jde ovšem o obecnou, archetypicky založenou věc, a podobná varianta osobnostního vývoje by se měla či dala považovat za svého druhu **oběť**, i když oběť vynucenou matkou. A tady má kořen i valný kus jeho životní tragiky, jak tomu však u tvůrčích osobností bývá. Bez oběti ostatně snad ani není skutečných životních hodnot a nutno tak vidět i Foglarův lidský, spisovatelský a hlavně **vychovatelský** profil a osud, který je v novodobých dějinách vsutku mimořádně významný. Jen málokterá osobnost podnítila tak čistě a ušlechtilé tolik dospívajících chlapců k **sebevýchově**, která je obzvlášť významná dnes, kdy stále a stále dochází k procesům zmasovění. Roku 2009 jsem si pak právě tohle vyvolil za téma své univerzitní extenze na lékařské fakultě Masarykovy univerzity pod názvem *Rizika individuálního procesu současného člověka a možnosti obrany proti zmasovění* a téma jsem znovu vyzvedl a oživil i později, když jsem přednášel na katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Věřím, že i Foglar si můj zájem zaslouží, a je to vlastně něco podobného, jako když Marie Louise von Franz (1915-1998) ve své monografii (1970) pojednala Exupéryho *Malého prince*. I Exupérymu totiž bývá podsouvána homosexualita, ačkoli o ni rovněž nejde.“

Foglar byl ovšem možná ještě složitější, než jak jej vidí psycholog Karel Plocek, a doložit to lze následujícím příkladem. Jaroslav Foglar a Bohumil Hrabal, to jsou, jak uznáte, dosti odlišné autorské typy. Málo je spojuje, až snad na to, že byli někdy oba nařčeni z homosexuality; ale kdo nebyl? Nepřipadá však vám překvapivé, že se setkávali?

Stávalo se to ve smíchovské restauraci Olympie a vzpomínal na to filozof Ivo Tretera, když probíral léta sedmdesátá. Tretera ovšem, dodám, netušil, že je Foglarův „smutný“ pohled částečnou slepotou. Píše: „Další významnou postavou naší olympijské společnosti byl po Bicanovi i druhý idol mého dětství, spisovatel Jaroslav Foglar. Foglar tam sedával jakožto starý mládenec téměř denně. Mnoho toho ale nevyopil a ani nenamluvil. Hrabalovi však naslouchal s neskrývaným respektem, i když někdy s údivem. Jeho obdiv opravdu přecházel v údiv, ale pozor, nikdy ne v pohoršení. Foglar se ve svém slovníku obešel bez některých výrazů, které jsme my (a Hrabal zvláště) považovali za nezbytné koření mluvy, nicméně Foglara naprosto nevyvedlo z míry, jestliže jsme to někdy překořenili. Foglar totiž nebyl maloměšťákem a nebyl ani malým člověkem. Sice se k nám v tom nepřidal, ale ani jediným slovem, ani jediným gestem nás neodsuzoval. Vzhledem ke své někdejší popularitě a úspěšnosti, která se krátce předtím na určitou omezenou dobu obnovila, se přitom choval až neuvěřitelně skromně a tvářil se spíš, jako by sám považoval za čest sedět v naší společnosti (a nikoli naopak). Jak si ale vzpomínám, měl takový trvale vážný, ba až smutný výraz očí, jako by trápilo něco, o čem nechce hovořit. Redaktor Ladislav Ducháček, který také býval přítomen, to prisuzoval tehdy tak prudkému zhoršení politických poměrů, jež Foglarovi zase zhatilo publikační možnosti, ale mně připadalo, že to mělo nějaké hlubší důvody, a když jsem o tom hovořil s Boganem, řekl mi: *To už jsou takový lidi se smutným pohledem. Jako třeba i takovej Evald Schorm. To je už konstituční rys jejich osobnosti, kterej nemusí pokaždé odpovídat jejich náladě. Jó? Nemusí to mít vždycky nějaký konkrétní důvod.*

A Foglar? V Olympii se vždy na chvíli rozradostnil či aspoň trochu rozjasnil, kdykoli se o něm Hrabal vyslovil s uznáním, a jejich úcta byla vzájemná.“

Psychiatr Josef Blažek mi o Foglarovi zas napsal toto: „Kouzlo jeho příběhů spočívá v tom, že má jeho svět světlou i temnou část, kde je ta temná (neštěstí, tragická úmrtí, strach ze smrti, úděl z nekontrolovatelného neznámého nebezpečí, ale i nemytí Štětinač a Bohouš, Dlouhé bidlo, trpící zjevně hormonální poruchou růstu, nádor Dvouhlavého či šílený hledač Jezerní kotliny) nedílně spojena s tou dobrou, a to v jungiánské jednotě a coby archetyp stínu, přičemž se vzájemně prostupují. Jako jin a jang. Temno v nás vzbuzuje odpor (páchnoucí

stoka pod kostelem sv. Jakuba), ale pokaždé skrývá něco důležitého (ježek v kleci) a bez umazání se a konfrontace se zlem poklad nezískáme.

Zároveň je ovšem třeba dbát rady Mirka Dušína a na výpravu do stínadelových sklepů se obléci do starších tepláků. A co víc, ještě předtím udělat všechny domácí úkoly.

Kromě zápasu o celistvost svého já máme totiž podle Foglara udržet kontakt se superegem, a totiž sociální, morální a vztahovou stránkou bytí. Jinak bychom ježka v kleci neměli ani kam ze stoky vynést, protože už bychom nenašli cestu na Druhou stranu, a tedy tu světlou stranu vlastního já.“

Vraťme se však opět ke knihám, ze kterých Foglar opisoval. Je to i Amicisovo *Srdce* (a mrtvý pod kvítky), jsou to Setonovi *Dva divoši*, je to Altshelerův *Poslední náčelník* ve svém nepochybném vztahu k *Chatě v Jezerní kotlině*, jsou to Molnárovi *Chlapci z Pavelské ulice*, ba je to i Jack London. Citujme teď proto z jeho prózy o chlapcích *Joe mezi piráty*, která se sice odehrává v San Francisku, ale... Cituji v dobové úpravě pro časopis Ohníček:

„Jemný svit vnikl do pokoje a Joe si ho náhle všiml. Vyhlédl z okna. Zapadající slunce vysílalo dlouhé paprsky na nížce visící letní oblaka. Měnilo je v teplou, šarlatovou barvu. A od nich se odráželo k zemi červené světlo, měkké a zářící...

Všichni tři šli ulicí na vrchol kopce, odkud bylo vidět dolů na ulici Union, vinoucí se hluboko pod nimi a takřka pod jejich nohama. Tomu místu říkali Peklo a sami se pojmenovali Vršovani, protože stáli na vršku a sestoupit do Pekla považovali za velké dobrodružství...

Procházeli spleť úzkých uliček. „Budu moc rád, až budeme odtud pryč,“ řekl Fred. Mluvil šeptem a Joe a Karel mu chmurně přikývli na souhlas. A nebezpečí a nepřátelství číhalo v Pekle všude. „Podívejte se tamhle!“ Na nároží, k němuž se blížili, stálo asi pět chlapců. Světlou pouliční lucerny ozářilo jednoho z nich s ostře zrzavými vlasy. Nemohl to být nikdo jiný než Zrzek Simpson, vůdce party kluků z Pekla. Oddělil se od skupiny, postavil se doprostřed ulice a zastoupil jim cestu. „Co tu děláte?“ zavrčel. „Proč nezůstanete tam, kam patříte?“

„Jdeme domů,“ řekl mírně Fred.

„Pojďte,“ řekl Joe a chtěl Zrzka, který mu stál v cestě, odstrčit, ale ten jej prudce udeřil do obličeje, vytrhl mu balík papírových draků a vyrazil úzkou boční uličkou do spleti ulic...

„Zápas! Zápas!“ začala pokřikovat parta.

„A já budu dohlížet, aby se zápasilo správně,“ ozval se hluboký mužský hlas.

Všechny oči se okamžitě obrátily k muži, který se nepozorovaně přiblížil.

„A kdo jste?“ zavrčel Simpson.

„Do toho ti nic není,“ odpověděl muž ostře. „Ale když ti to udělá dobře – jsem topič na čínských parnicích, a jak jsem řekl, dohlédnu na to, aby se zápasilo správně.“

Tři kluci byli rádi, že se ten topič objevil. Naopak Zrzek Simpson a jeho parta tím byli rozladěni...

Kluci se dali na útěk směrem k temnému průsmyku. Přehoupli se přes plot a prodírali se spleť uliček. Žádná pouliční lucerna poblíž nesvítla a chlapi bloudili tmou a srdce cítili až v hrudi. Na jednom místě byla hromada bedniček a beden od ovoce, bloudili asi čtvrt hodiny. Ať pátrali kolem, jak chtěli, viděli jen nekonečné hromady beden. Z té džungle se konečně dostali po střeše kůlny, ale ocitli se v jiném podobném místě. Tady zase byly haldy prázdných slepičích kurníků... *(Kluci pak opět narazí na Zrzka a on proti nim nic nemá, ba vede je.)* Za několik minut seskočili z vysoké zídky do tmavé uličky. „Jděte tudy k ulici,“ ukazoval jim, „pak zahněte vpravo, jděte dál tři bloky, znovu zahněte vpravo a jste na Union Square. Mějte se, ahoj!“...

Podle návodu Zrzka Simpsona přišli brzy k Union Square a bez dalších potíží se dostali na Vrch. Z výšky shlíželi dolů, do Pekla. „Tam už nepůjdu, dokud budu živ,“ řekl Fred a v jeho hlase se chvěla zlost, „rád bych věděl, co se stalo s tím topičem.“

„Buďme rádi, že jsme vyvázli se zdravou kůží,“ poznamenal Joe.

„No jo, ale draci jsou fuč,“ smál se Karel.

„A ke všemu to nechci vidět doma,“ poznamenal Joe. „Tak ahoj!“...

(Doma se Joe Bronson přímo srazí s bohatým otcem. Stojí před ním v roztrhaném kabátě, špinavý, s nateklým nosem a s odřeným obočím, s roztrženým rtem a s poškrábanými tvářemi. Ruce mu krvácejí a košili má roztrženou od krku k pasu.)

„Co má tohle znamenat?“ řekl pan Bronson.

Joe stál a nebyl schopen slov.

„Ztratil jsi řeč?“ ptal se pan Bronson netrpělivě.

„Byl jsem... Byl jsem dole, v Pekle,“ podařilo se vykoktat Joeovi.

„V pekle? Vypadáš podle toho!“ Pan Bronson měl hodně práce, aby potlačil smích.

„Předpokládám,“ pokračoval, „že máš na mysli nějaké místo v San Francisku. Mám pravdu?“

Joe mávl rukou k Union Square a řekl: „Tam dole, tati.“

„A kdo to tak pojmenoval?“

„Já,“ odpověděl Joe, ale tak, jako by se přiznával k nějaké vině. Jak tu stál, pan Bronson se na něho díval očima svého vlastního dětství, s porozuměním, které by Joe asi nepokládal za možné.

(V jednu v noci přes sebe hoch konečně přetáhne peřinu a nazítří jej ve škole čeká zkoušení. Selže, i rozhodne se utéct na moře a doma nechá dopis...)

„Nehledejte mě, nejsem k ničemu a odcházím na moře. Nemějte o mě starost. Vede se mi dobře a dovedu se sám o sebe postarat. Jednou se vrátím a pak na mě budete všichni hrdí.“

Nu, a ten Jindrův pozdější dopis byl tomuto, přiznejme si, poněkud podobný... Ale nevadí to. Jistěže to naprosto nevadí.